

W SPRAWIE GENEZY KONFEDERACJI MACIEJA BORKOWICA

SŁOWA KLUCZOWE: KONFEDERACJA, MACIEJ BORKOWIC,
KAZIMIERZ WIELKI, WIELKOPOLSKA

Przypadał dzień 2 września 1352 roku, gdy zawiązano konfederację rycerską, na czele której stanął Maciej Borkowic i mającej na celu wspólną obronę przed bezprawnym zajmowaniem rycerskich dóbr. Zgromadzeni przysięgali sobie wzajemną pomoc oraz braterską przyjaźń, z narażeniem życia i majątku włącznie. Zobowiązali się też do interwencji zbrojnej w razie uwięzienia któregoś z konfederatów, gdyby zabiegi dyplomatyczne u króla lub starosty nie poskutkowały. Zarazem przyrzekali wierność królowi, ale dokładnie nie precyzowali, komu należy się pierwszeństwo, gdyby prośby o zwolnienie uwięzionego konfederata nie odniosły skutku¹.

Do konfederacji przystąpiło 84 rycerzy reprezentujących rody wielkopolskie. Niektórzy z nich nie zostali do tej pory zidentyfikowani, zatem możliwe jest, że wśród tego grona znalazło się również rycerstwo innych ziem. Na dyplomie

¹ *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski [dalej: KDW], t. 3, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1880, nr 1313: nam adversum dominum nostrum regem prefatum, penitus nullas ordinamus seu inimus compromissiones seu fraternas confederationes, sed tamquam domino nostro gratioso studiosius volumus impendere servicia fidelia atque grata. Et nichilominus, quicumque domini nostri regis predicti exstiterit inimicus, cuiuscunque conditionis seu status existat, nos ipsius volumus fore inimici, domino nostro regi sepe dicto prout tenemur fideliter serviendo. Preterea prefatam fraternitatem, ut premititur mutuo compromissam, gratam et ratam habentes, promittimus, quod alterutrum nunquam et nusquam debet desistere seu deserere, sed gladio, vita et rebus unus alteri assistere, ac in fraterna dilectione perpetuo indivisim commanere. Insuper cum aliquis nostrum, forma iuris non precedente, inpignoratus fuerit, extunc domino nostro regi sepe fato et domino capitaneo qui pro tempore fuerit, huiusmodi pignus exbrigando debemus humiliter supplicare. Itaque per supplicationem huiusmodi nichil quod absit proficientes, inpignorato sine iure, ut prefatur, iuxta taxam communem solvere dampnum ex huiusmodi inpignoracione perceptum tenemur totaliter ac complete.*

zostali wymienieni: Maciej Borkowic (wojewoda poznański)², Przeclaw z Gutłów (kasztelan poznański)³, Mikołaj z Błażejewa (sędzia poznański)⁴, Dobiesław Awdaniec (sędzia kaliski)⁵, Sędziwój z Czarnkowa (kasztelan nakielski)⁶, Wawrzyniec z Królikowa (kasztelan łędzki)⁷, Janusz ze Starczanowa (kasztelan starogrodzki)⁸, Wojsław (kasztelan drożyński)⁹, Adam z Wapna (kasztelan ostrowski)¹⁰, Szczedrzyk (kasztelan karzecki)¹¹, Jaśko ze Sławoszewa (łowczy kaliski)¹², Przeclaw z Margonina (podkoni kaliski)¹³, Wit (cześnik poznański)¹⁴, Andrzej (cześnik kaliski)¹⁵, Wierzbęta ze Smogulca (podkomorzy kaliski)¹⁶, Florian (skarbnik poznański)¹⁷, Filip z Jarocina (podczaszy kaliski)¹⁸, Świętosław Piętka (podłowczy poznański)¹⁹, Przeclaw (miecznik poznański)²⁰, Jan (miecznik gnieźnieński)²¹. Pozostałe osoby wymienione zostały bez urzędu, a mianowicie: Andrzej Dobiesławic, Marcin z Żelaskowa, Arkembold z Pęczniewa, Dzierżko z Chyciny, Beniamin Zaremba, Bogusław z Raczyna, Michał z Czacza, Dzierżko z Iwna, Wojciech Skóra z Kiączyzna, Dobiesław, Borzysław, Jaśko Pięta, Dezydery Pięta, Andrzej Lis, Marcin Lis, Przybko Lis, Mikołaj z Głuszyny, Pecz Piotr ze Świebodzina, Józef z Grodziska, Pietrasz z Modliszewa, Jarosław z Jarogniewic, Peregryn z Komorowa, Szymon z Kowali, Ubysław Chebda, Ubysław Maczkowicz, Ubysław Kylianowicz, Dzierżko Banczesky, Cieszęta z Osieka, Jaśko Menczic, Dzierżko Świdwa, Dobrogost Świdwa, Henryk Heynkowicz, Henryk Buchwald,

² *Urzędnicy wielkopolscy XII–XV wieku. Spisy*, opr. M. Bielińska, A. Gąsiorowski, J. Łojko, t. 1, z. 1; *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1985, s. 155, nr 484.

³ *Ibidem*, s. 141, nr 355.

⁴ *Ibidem*, s. 151, nr 450.

⁵ *Ibidem*, s. 121, nr 187.

⁶ *Ibidem*, s. 137, nr 321.

⁷ *Ibidem*, s. 133, nr 288.

⁸ *Ibidem*, s. 162, nr 540.

⁹ *Ibidem*, s. 101, nr 25.

¹⁰ *Ibidem*, s. 139, nr 335.

¹¹ *Ibidem*, s. 129, nr 252.

¹² *Ibidem*, s. 112, nr 101.

¹³ *Ibidem*, s. 118, nr 155.

¹⁴ *Ibidem*, s. 140, nr 349.

¹⁵ *Ibidem*, s. 109, nr 76.

¹⁶ *Ibidem*, s. 117, nr 142.

¹⁷ *Ibidem*, s. 153, nr 465.

¹⁸ *Ibidem*, s. 115, nr 127.

¹⁹ *Ibidem*, s. 149, nr 423.

²⁰ *Ibidem*, s. 143, nr 373.

²¹ *Ibidem*, s. 114, nr 114.

Sędziwój z Marcinkowic, Dobrogost z Marcinkowic, Bodzenta z Łąk, Tomisław z Karczewa, Tomisław z Gołańczy, Stefan ze Szczdrzykowic, Wojciech z Runowa, Jakusz Awdank, Pakosław z Kołaczkowic, Jan z Jerki, Skarbimir, Mirosław z Jaškowa, Mszczuj z Brenna, Jan Baran, Franczko z Cerekwicy, Ubysław z Koszanowa, Janko Jaraczewic, Mikołaj z Wełny, Wojciech z Ogorzelska, Mateusz z Ogorzelska, Mikołaj z Ogorzelska, Piotrek z Chłapowa, Ozjasz ze Rzgowa, Kielcz, Józef, Bodzenta z Pęchowa, Ozjasz z Pęchowa, Jakusz Lis, Maciej Lis, Florian z Ruszczy, Świętosław z Ninina, Iwo z Roźnowa i Dominik z Żernik.

W historiografii konfederacja z 2 września 1352 roku nie doczekała się należnego jej miejsca. Zaledwie kilka prac o niej nie może wyczerpać tak rozległego tematu. Jeszcze w XIX wieku Józef Szujski uznał uchwalenie statutów wielkopolskich króla Kazimierza Wielkiego za powód konfederacji²². Krakowski historyk zawierzył w tym względzie Janowi Długoszowi, który pod rokiem 1347 opisał utworzenie owych statutów²³. Jednak nowsze badania o prawach wydanych przez monarchę tego nie potwierdzają, a wręcz temu zaprzeczają²⁴.

Teoria o „solidarności rodowej”²⁵, wysunięta przez Władysława Semkowicza, również nie może być zaakceptowana, bowiem nie wszystkie osoby wymienione w akcie konfederacji zostały zidentyfikowane. Nie znając powiązań rodowych między uczestnikami, nie da się utrzymać tego poglądu, bowiem nie jest on oparty na żadnych źródłach.

²² J. Szujski, *Maćko Borkowicz, wojewoda poznański i pierwsza Konfederacja rycerska r. 1352*, [w:] *Opowiadania i roztrząsania historyczne pisane w latach 1875–1880*, red. J. Szujski, Warszawa 1882, s. 127.

²³ *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki Sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 9, wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, tłum. J. Mrukówna, Warszawa 2009, s. 308–312.

²⁴ O statutach zob. A. Z. Helcel, *Historyczno-krytyczny wywód tak zwanego wiślickiego prawodawstwa Kazimierza Wielkiego*, [w:] *Starodawne Pomniki Prawa Polskiego*, t. 1, wyd. A. Z. Helcel, Kraków 1856, s. 1–267; R. Hube, *Ustawodawstwo Kazimierza Wielkiego*, Kraków 1881; F. Piekosiński, *Uwagi nad ustawodawstwem wiślicko-piotrkowskim Króla Kazimierza Wielkiego*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1892, Serya 2, t. 3, s. 209–299; idem, *Jeszcze słowo o ustawodawstwie wiślicko-piotrkowskim Króla Kazimierza Wielkiego*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1896, Serya 2, t. 8, s. 124–205; S. Roman, *Z badań nad statutem wielkopolskim Kazimierza Wielkiego*, [w:] *Opuscula Casimire Tymieniecki septuagenario dedicata*, red. A. Horst, Poznań 1959, s. 235–248; idem, *Geneza statutów Kazimierza Wielkiego. Studium źródłoznawcze*, Kraków 1961; T. Nowakowski, *Statut Wielkopolski Kazimierza Wielkiego. Geneza i autorstwo*, „Prace Komisji Historii Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego. Prace Wydziału Nauk Humanistycznych”, 1985, t. 15, s. 49–62; W. Uruszczak, *Statuty Kazimierza Wielkiego jako źródło prawa polskiego*, „Studia z dziejów państwa i prawa polskiego”, 1999, t. 3, s. 97–115.

²⁵ W. Semkowicz, *Ród Awdanów w wiekach średnich*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, 1920, t. 46, s. 197–200.

Zajmujący się niegdyś tym zagadnieniem Stanisław Kutrzeba upatrywał czynnik sprawczy w osobie nowo mianowanego starosty wielkopolskiego Wierzbięty z Palowic²⁶. Jego zdaniem akt konfederacji został skierowany właśnie przeciw niemu, bowiem król usunął poprzedników Wierzbięty na tym stanowisku, a jednocześnie zwiększył prerogatywy jego urzędu.

W nowszej historiografii utarł się pogląd Jerzego Łojki o egzekucji królewskich jako najważniejszy powód zawiązania konfederacji, a głównym egzekutorem miał być właśnie Wierzbięta z Palowic. Z aktu konfederacji można wyczytać, że była ona wyrazem dążeń Wielkopolan do ograniczenia uprawnień starostów²⁷.

Jan Pakulski wskazywał na dwie przyczyny konfederacji, mianowicie: „antagonizm wielkopolsko-małopolski i arbitralne zarządzenia władzy królewskiej, głównie starościńskiej”. Według toruńskiego historyka mianowanie nowego starosty generalnego Wielkopolski nie było jedną z przyczyn buntu przeciw królowi, gdyż jak uzasadnia, było wówczas jedno starostwo. Jednak Pakulski nie uwzględnił, że nawet jeśli było jedno starostwo, to Kazimierz Wielki wprowadził „obcego Ślązaka” na to stanowisko, co na pewno nie spodobało się panom wielkopolskim²⁸.

Z kolei Jerzy Wyzrozumski powody owej konfederacji wiąże z „instytucją prawną tzw. Ciężeniem, polegającym na zajęciu dóbr osoby postawionej w stan oskarżenia czy podejrzenia. Czyniono to jednak często zbyt pochopnie i dobra rycerskie mogły ulec ograbieniu lub zniszczeniu przed prawomocnym wyrokiem sądu”²⁹.

Z charakteru dokumentu konfederacji można wysnuć wniosek, że faktycznie nie była ona skierowana przeciw królowi, a jedynie przeciwko egzekutorom – z Wierzbięta na czele, aczkolwiek to właśnie on był wykonawcą rozkazów

²⁶ S. Kutrzeba, *Starostowie, ich początki i rozwój do końca XIV w.*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1903, Serya 2, t. 20, s. 243–245. O osobie Wierzbięty, por. T. Jurek, *Krag rodzinny starosty wielkopolskiego Wierzbięty (1352–1369), czyli o początkach rodu Niesiobów*, „Genealogia. Studia i Materiały”, 1991, t. 1, s. 11–42; B. Możejko, *Jeszcze o starości generalnym Wielkopolski Wierzbięcie*, [w:] *Ludzie, władza, posiadłość*, t. 1, *Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*, red. J. Powierski, B. Śliwiński, Gdańsk 1994, s. 73–96; T. Jurek, *Znowu o Wierzbięcie z Palowic*, „Genealogia. Studia i Materiały”, 1994, t. 4, s. 137–140; B. Możejko-Chimiak, *Uwagi nad genealogią kasztelana bieckiego Pawła Złodzieja z rodu Niesiobów*, [w:] *Władcy, mnisi, rycerze*, t. 3, *Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 1996, s. 67–80.

²⁷ J. Łojko, *Konfederacja Macieja Borkowica*, „Roczniki Historyczne”, 1977, R. 43, s. 47.

²⁸ J. Pakulski, *Nałęcz wielkopolscy w średniowieczu. Genealogia, uposażenie i rola polityczna w XII–XIV w.*, Toruń 1982, s. 135.

²⁹ Cyt. za: J. Wyzrozumski, *Kazimierz Wielki*, Wrocław 1982, s. 180.

królewskich. Czytamy więc, że została zawiązana ona przy królu i miała na celu wzajemną pomoc przeciw nadużyciom urzędników. Pośrednio godziło to jednak we władzę królewską, ponieważ egzekutorzy byli jej wykonawcami. Wojny domowe, rokosze, konfederacje charakteryzują się na ogół tym, że nigdy nie ma jednego powodu, dla którego zaistniały. Zwykle jest to splot różnych czynników: polityczno-społecznych i ekonomicznych. Także konfederacja Macieja Borkowica zdaje się wpisywać w szerszy kontekst. Dlatego należy wziąć pod uwagę wszystkie czynniki, które doprowadziły do jej zaistnienia. Historycy, jak wyżej wspomniano, upatrywali głównie jedną przyczynę wystąpienia owych wydarzeń. Należy jednak uznać, że w nich odbija się bardziej kompletny obraz sytuacji społecznej Wielkopolski doby Kazimierza Wielkiego.

Zdaniem Łojki rycerstwo wielkopolskie starało się ograniczyć kompetencje sędownicze starosty do tzw. czterech artykułów podstawowych (zajazd, rozbój na drodze publicznej, gwałt na kobiecie i zajazd)³⁰. Argument ów jest o tyle nietrafny, że już wcześniej sądownictwo było w rękach starostów, a w uprawnieniach kasztelańskich pozostała jedynie jurysdykcja nad ludnością dóbr królewskich nieprzeniesionych na prawo niemieckie. Niezadowolenie możnowładztwa wielkopolskiego podówczas narastało z powodu odsunięcia od władzy w kraju Wielkopolan i wykorzystywania ich do drugorzędnych rokowań pokojowych z Zakonem Krzyżackim i Brandenburgią, podczas gdy cele polityki Królestwa przesunęły się na południe i dotyczyły Czech i Węgier, do której z reguły wykorzystywano Małopolan. Czarę goryczy przelało mianowanie „obcego”, czyli Ślązaka Wierzbięty, starostą wielkopolskim o większych kompetencjach niż mieli poprzedzający go starostowie – Maciej Borkowic i Przeclaw z Gutłów, co oznaczało ograniczenie uprawnień wojewodów oraz praktyczny brak wpływu na władzę we własnej dzielnicy. Obowiązujące prawo ciążenia także wywoływało niechęć u możnych, a egzekucja królewszczyzn jeszcze ją pogłębiła. Niezadowolenie mogły wywołać także podjęte w latach poprzednich decyzje o ograniczeniu handlu z Wrocławiem, które dotknąć musiały właściciela Koźmina (czyli Macieja Borkowica), leżącego na szlaku handlowym *via antiqua Thorun*³¹. Dodatkowo

³⁰ J. Łojko, *Stronnictwa polityczne w Polsce w drugiej połowie XIV wieku. Z pogranicza historii i historii sztuki*, „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wydział Nauk o Sztuce”, 1987, nr 103, s. 43. Nie wiadomo jednak, co było czwartym wg autora „artykułem”, gdyż powtórzył dwa razy zajazd.

³¹ S. Weymann, *Cła i drogi handlowe w Polsce piastowskiej*, Poznań 1938, s. 101; S. Kalfas-Piotrowska, *Stosunki handlowe śląsko-polskie za Kazimierza Wielkiego*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, 1936, R. 5, s. 231; *Hansisches Urkundenbuch*, t. 3, hrsg. K. Höhlbaum, Halle 1882–1886, nr 559: *Versus Wratislavium de Thorun [via] antiq[ua]* [...] *In Hurle de equo 1 gr.* Nazwa Hurle była używana w źródłach do określenia Koźmina,

od 1350 roku działała w Wielkopolsce konfederacja miast Poznania, Kalisza i Pyzdr broniąca handlu z małopolską³². Ostatecznie więc należy zadać pytanie: dlaczego niektóre rody (np. Doliwowie) stanęły jednak przy staroście? Przecież egzekucja królewskich nie odbyła się jedynie w majątkach konfederatów.

Według Zdzisława Kaczmarczyka Kazimierz Wielki przeciągał zwolenników na swoją stronę i stosował wobec nich prawo łaski³³. Jeśli takie zabiegi faktycznie wystąpiły, to obietnice króla musiały być nieoficjalne, bowiem nie zachowały się żadne dokumenty ani wzmianki w innych źródłach, w których wspomniano by owe obietnice, nie mówiąc już o powoływaniu się nań w sprawach spornych. Ostatecznie należy więc uznać, że nie było jednego czy dwóch powodów, lecz wystąpił splot czynników społeczno-polityczno-gospodarczych, które narastały już od czasów Władysława Łokietka, czyli:

- brak udziału Wielkopolan w elitach władzy w kraju,
- obowiązujące prawo ciężenia,
- ograniczenie handlu,
- utworzenie starostwa generalnego wielkopolskiego o większych kompetencjach niż przynależały poprzednikom – Maciejowi Borkowicowi i Przeclawowi z Gutłów, a nade wszystko usunięcie ich z urzędów,
- mianowanie Ślązaka Wierzbietę starostą generalnym wielkopolskim,
- wykonywana przez Wierzbietę egzekucja królewskich.

Wszystko to prowadziło do utraty przez Wielkopolan partycypacji w sprawowaniu władzy nawet we własnej dzielnicy. To mógł być bezpośredni impuls zawiązania konfederacji, jednak nie można wskazywać jednego powodu, czy nawet dwóch, w tak złożonym obrazie okoliczności i narastających problemów, które doprowadziły i tak już napiętą sytuację w Wielkopolsce do wystąpienia miejscowego rycerstwa.

Do 1354 roku, czyli do czasu zabójstwa Beniamina Zaremby, konfederacja miała jednak legalny charakter, zawiązana była przy królu, o czym świadczy obecność skonfederowanych możnych przy boku Kazimierza Wielkiego³⁴.

choć u wydawcy Hansisches Urkundenbuch widnieje tłumaczenie Hurle jako rzeka Orla przy Krotoszynie, por. A. Warschauer, *Die Städtischen Archive in der Provinz Posen*, Lipsk 1901, s. 96; *KDW*, t. 3, nr 1298: *civitatis nostre Horle sive Kozmino*.

³² *KDW*, t. 3, nr 1302; W. Hejnosz, *Uwagi o konfederacjach w średniowiecznej Polsce*, „Kwartalnik Historyczny”, 1937, R. 51, z. 4, s. 668–669; R. Grodecki, *Konfederacje w Polsce Piastowskiej*, „Sprawozdania i Czynności z Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności”, 1936, R. 41, nr 3, s. 87–88.

³³ Z. Kaczmarczyk, *Polska Kazimierza Wielkiego*, Kraków 1964, s. 105.

³⁴ *KDW*, t. 3, nr 1317, 1318; t. 6, wyd. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, Poznań 1982, nr 172; *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*, t. 3, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1887, nr 699.

Datę owego zabójstwa można określić na podstawie *Spominków gnieźnieńskich*, gdzie podana jest data roczna, czyli właśnie rok 1354³⁵. Datę dzienną przybliża datowany na 8 marca list mieszczan wrocławskich do Kazimierza Wielkiego, mówiący o nieporozumieniach między monarchą a Maciejem Borkowicem, którego wygnał z kraju³⁶. Dlatego też moment zabójstwa Beniamina można upatrywać przed 8 marca 1354 roku³⁷. Po tym wydarzeniu zaczęto ścigać zabójców wojewody kaliskiego, czyli wspomnianego wojewodę poznańskiego – Sędziwoja z Czarnkowa oraz Wojciecha Skórę z Kiączyna. Tadeusz Nowak, odnosząc się też do artykułu Łojki, uznał, że przyczyną zabójstwa był spór majątkowy o Sieraków między wojewodą kaliskim a jednym z morderców³⁸ (Siostra Beniamina była żoną Wincentego z Szamotuł – ojca Sędziwoja, zatem Zaremba był wujem Czarnkowskiego. Zdaniem Tomasza Jurka, wdowa po Beniaminie, Wisława (Wichna) była zaś córką Macieja Borkowica i dziedziczką jego fortuny³⁹), co wspiera tezę Romana Grodeckiego, który twierdził, że „dowolnością jest łączenie zabójstwa Beniamina Zaremby z konfederacją”⁴⁰, a zabójstwo to było jedynie „wypadkiem przy pracy”. Nowak uzasadnił swoją tezę faktem, iż inni konfederaci w dalszym ciągu wykonywali swoje obowiązki⁴¹. Jednak nie odniósł się do argumentu, że doszło do podziału w łonie konfederacji⁴². Do frakcji Wierzbięty dołączyli bowiem Grzymalicy i jeden członek rodu Awdańców (Awdańcem był

³⁵ *Spominki gnieźnieńskie*, [w:] *Roczniki wielkopolskie*, t. 6, *Monumenta Poloniae Historica seria nova*, wyd. B. Kürbis, Warszawa 1962, rozdz. 33.

³⁶ *Breslauer Urkundenbuch*, hrsg. G. Korn, Breslau 1870, s. 171: *De dissensioen inter regem Cracovie et Maczconem Borcowicz quomodo ipse rex propellit eundem Maczconem a suo regno, eciam quomod idem Maczco exquisivit a civitate Wratislav.*

³⁷ J. Łojko, *Konfederacja*, s. 50.

³⁸ T. Nowak, *Uwagi w sprawie zabójstwa wojewody kaliskiego Beniamina Zaręby w 1354 r.*, „*Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza*”, 1984, t. 15, z. 2, s. 40. Nie zgodził się z tymi wywodami Bieniak, który uważał, że posiadanie spornego Sierakowa przez Dobrogosta nie ma potwierdzenia źródłowego, a tłumaczenie *Santzkowe* na Sierakowo jest dowolnością wydawcy KDW – I. Zakrzewskiego; por. KDW, t. 2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1879, nr 1168; J. Bieniak, *Krąg rodzinny wojewody kaliskiego Beniamina z Kołdźbia*, [w:] *Polskie rycerstwo średniowieczne*, red. J. Bieniak, Kraków 2002, s. 253, przyp. 54; Ostatnio za hipotezą Nowaka opowiedział się K. Kosztowny, *Buntownicy czy reformatorzy? Z badań nad konfederacją Maćka Borkowica*, [w:] *Varia Mediaevalia*, red. K. Marinow, K. Szadkowski, K. Węgrzyńska (w druku).

³⁹ W. Brzeziński, *Koligacje małżeńskie możnowładztwa wielkopolskiego w drugiej połowie XIV i pierwszej połowie XV wieku*, Wrocław 2012, s. 115; T. Jurek, *Początki Sierakowa*, „*Sierakowskie Zeszyty Historyczne*”, 2008, z. 1, s. 23.

⁴⁰ R. Grodecki, op. cit., s. 88.

⁴¹ T. Nowak, *Uwagi*, s. 39–40.

⁴² J. Łojko, *Konfederacja*, s. 49–51.

również Wojciech Skóra). W tym miejscu należy zadać pytanie, o brak odwetu ze strony Zarembów, a nawet brak skargi do króla. Dopiero Wojciech Słapanowski wytoczył proces Sędziwojowi z Czarnkowa⁴³. Jeśli to byłaby, jak chce Nowak, sprawa prywatna, to należało oczekiwać odwetu ze strony rodu. Skoro jednak większość Zarembów była konfederatami, należy zwrócić uwagę, że nie ma żadnych informacji źródłowych o jakichkolwiek dalszych walkach. Janusz Bieniak wymienił aż dziesięciu Zarembów wśród konfederatów, zatem była to całkiem spora grupa⁴⁴.

Dlatego wypada podzielić zdanie, iż owo zabójstwo było prawdopodobnie dziełem przypadku. Być może któryś z zabójców dokonał tego czynu pod wpływem emocji, natomiast na związek z konfederacją Macieja Borkowica mógł wskazywać fakt nominacji na województwo kaliskie, który odciągnął współrodowców Beniamina od konfederacji⁴⁵. Nie udało się, jak słusznie stwierdził Bronisław Nowak, wymiana urzędników władzy terytorialnej na konfederatów w Wielkopolsce, właśnie ze względu na to zabójstwo, przez które Kazimierz Wielki nie osiągnął spodziewanych celów. Nie mógł jawnie ukarać sprawców, gdyż groziło to wojną domową⁴⁶. Wydaje się zatem, że przebaczył głównym sprawcom, czyli Sędziwojowi z Czarnkowa oraz Maciejowi Borkowicowi⁴⁷. Sędziwoj prawdopodobnie był potrzebny królowi podczas pertraktacji z Marchią Brandenburską⁴⁸. Tymczasem wojewoda poznański, mimo przysięgi wierności w 1358 roku⁴⁹, został uwięziony przez Kazimierza w zamku w Olsztynie k. Częstochowy, prawdopodobnie w 1359 lub 1360 roku, gdzie 9 lutego (wg nekrologu lubińskiego) umarł śmiercią głodową. Jan Długosz przedstawił te wydarzenia w następujący sposób:

Chociaż bowiem oficjalnym pismem opatrzonym własną pieczęcią przyrzekł królowi Kazimierzowi, że będzie mu posłuszny i zaniecha wszelkich poprzednich występków, [...] wracał do czynów, których się wyrzekł i do których zobowiązał się pod przysięgą nigdy więcej nie wracać. Król Kazimierz zniecierpliwiony skargami [...] każe ująć przybywającego do niego do Kalisza wspomnianego Macieja Borkowica i za jego

⁴³ KDW, t. 3, nr 1510.

⁴⁴ J. Bieniak, op. cit., s. 265.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ B. Nowak, *Poraici w konfederacji Macieja Borkowica*, [w:] *Krzyżowcy, kronikarze, dyplomaci*, t. 4, *Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 1997, s. 111.

⁴⁷ J. Łojko, *Konfederacja*, s. 53.

⁴⁸ M. Hlebionek, *Kilka uwag o rycerstwie pogranicza wielkopolsko-brandenburskiego w XIV w.*, „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne”, 2003, t. 5, s. 51.

⁴⁹ KDW, t. 3, nr 1377.

jawne zbrodnie skazuje go [...] na śmierć. Zakutego w kajdany przesyła na zamek w Olsztynie [...] kazał go zgładzić przez zadarczenie okrutną śmiercią głodową⁵⁰.

Następnie monarcha skonfiskował Koźmin, który nadał Maciejowi przed laty. Dziejopis podaje również powód uwięzienia, czyli:

Zaczął najpierw potajemnie udzielać schronienia w tej okolicy złodziejom i rabusiom, których winien był karać, potem zaś stał się ich głównym doradcą w ich kradzieżach i rabunkach. Król polski Kazimierz zwrócił mu najpierw łagodnie uwagę, potem groził karą. Nie mógł go jednak odciągnąć od jego sposobu życia i z człowieka opływającego we własne dobra wyrwać zakorzeniony zwyczaj grabienia cudzego mienia⁵¹.

Historycy na ogół zgadzają się z wersją Długosza. Warto jednak zauważyć, że uwięzienie nie było konsekwencją zaangażowania w konfederacji, lecz reakcją na późniejszą działalność Macieja. W miejscowej tradycji ustnej zachowała się legenda o zjawie błakającej się po zamku olsztyńskim w ciemne noce. Miał to być właśnie duch Macieja Borkowica.

Należy więc raz jeszcze podkreślić, że konfederacja do czasu zabójstwa Beniamina Zaremby miała legalny charakter, czego dowodem jest obecność wśród otoczenia królewskiego jej uczestników. Gdy król w lutym 1353 roku pojechał do Wielkopolski, byli przy nim urzędnicy zaangażowani w konfederację. 6 lutego Kazimierz Wielki ustalił zasady sprzedaży sukna w Kaliszu⁵². Przy monarsze znaleźli się podówczas Mikołaj z Biechowa, Przeclaw z Gutłów, Beniamin Zaremba, Wawrzyniec z Królikowa i Andrzej z Bnina. Zespolenie sygnatariuszy aktu z 1352 roku z osobami, które go nie podpisały, nie stanowiło widać przeszkody, co jeszcze bardziej uprawdopodabnia tezę, że konfederacja była wciąż akceptowana. Istotnym świadectwem jest tu dyplom z 7 lutego 1353 roku, w którym król Kazimierz nadał kościołowi parafialnemu w Ostrzeszowie dochody z tamtejszego cła⁵³. Wówczas w otoczeniu króla przebywali Wierzbęta z Palowic, Przeclaw z Gutłów oraz Dobiesław Awdaniec. Niebawem

⁵⁰ Cyt. za: *Jana Długosza Roczniki*, s. 368–369; por. *Liber mortuorum monasterii Lubiensis ordinis sancti benedicti*, wyd. W. Kętrzyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 5, wyd. A. Bielowski, Lwów 1888, s. 611: *Mathiae palatini Posnaninsis apud regem Casimirum in carcere detenti ac ibidem mortui; Księga bracka i nekrolog Opactwa Panny Marii w Lubiniu*, t. 9/2, *Monumenta Poloniae Historica seria nova*, wyd. Z. Perzanowski, Warszawa 1976, s. 29: *Commercio Mathie pallatini Poznaniensis filii Borcouicz, qui in carcere domini regis Kazimiri Polonie mortificatus est*.

⁵¹ Cyt. za: *Jana Długosza Roczniki*, s. 368.

⁵² *KDW*, t. 6, nr 159.

⁵³ *Ibidem*, t. 6, nr 160.

król udał się do Kościana, gdzie 12 marca potwierdził przywilej Bolesława Poboznego z 1270 roku dla klasztoru w Łądzie⁵⁴. W tym dniu pośród dostojników królewskich odnotowano Macieja Borkowica, Andrzeja z Bnina, Wincentego – kasztelana śremskiego, Beniamina Zarembę, Czestka, Wojsława – kasztelana drożyńskiego i Jaśka Wyskotę. Kilka dni później, 16 marca 1353 roku, Kazimierz Wielki zawitał do Poznania, gdzie nadał klasztorowi w Owińskach wsie Skorzecin i Barcinek⁵⁵. W otoczeniu królewskim znajdowali się wówczas Jarosław Bogoria, Wojciech Pałuka, Mikołaj z Biechowa, Przeclaw z Gutłów, Sędziwój z Czarnkowa i Wincenty – kasztelan śremski. Właśnie w owym czasie, zaledwie osiem dni wcześniej, doszło do zabójstwa Beniamina Zaremby. Zaistniałą sytuację próbował wykorzystać margrabia brandenburski – Ludwik VI, brat zmarłego Ludwika Rzymskiego. Przekazał on mianowicie 24 czerwca 1354 roku wójtostwo w Ośnie Lubuskim i Torzymiu Dzierzkowi z Chyciny. Jeleńczyk skwapliwie przyjął ofertę margrabiego, a w dodatku dostał 2000 grzywien⁵⁶. Rok później Dzierżko dostał jeszcze kilka wsi w lenno od Ludwika VI⁵⁷. Właśnie pod koniec tego roku (27 grudnia 1355 roku) Kazimierz Wielki pojawił się w Kaliszu, aby uregulować pewne sprawy z księciem Siemowitem mazowieckim⁵⁸. Wprawdzie na wystawionych tamże dyplomach nie ma listy świadków, ale zasadnie przyjmować, że byli obecni możnowładcy, przynajmniej z ziemi kaliskiej. W następnym roku król Kazimierz prawdopodobnie jedynie w drodze na Kujawy zawitał do Powidza, lecz wystawiony tam dyplom pozbawiony jest listy świadków⁵⁹, więc nie wiadomo, czy ktoś z możnowładztwa wielkopolskiego był w otoczeniu króla.

Na początku 1357 roku (21 stycznia) król pojawił się w Poznaniu, gdzie nadał wieś Studzieniec Bądymirowi, synowi Marzenisa z Pomorzan. W otoczeniu królewskim na ten czas przebywali Otto Lis, Przeclaw z Gutłów, Sędziwój z Czarnkowa, Wierzbęta z Palowic, Adam z Wapna i Hamlet z Oleśnicy. Obecność czołowych przedstawicieli konfederacji oraz osoby, przeciwko której została ona zawiązana, jest w tym wykazie znamienna. Może właśnie w owym czasie doszło do porozumienia zwaśnionych stron i monarcha ponownie przyjął konfederatów „do łaski”. Być może rokowania trwały już od pewnego czasu, a zwaśnieni czekali na króla Kazimierza i jego obecność przy zawieraniu ugody.

⁵⁴ Ibidem, t. 3, nr 1317.

⁵⁵ Ibidem, nr 1318.

⁵⁶ Ibidem, nr 1324.

⁵⁷ Ibidem, nr 1330.

⁵⁸ *Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego, obejmujący bulle papieżów, przywileje królów polskich i książąt mazowieckich, tudzież nadania tak korporacyj jako i osób prywatnych*, wyd. J. Lubomirski, Warszawa 1863, nr 77.

⁵⁹ *KDW*, t. 6, nr 172.

Jest wielce prawdopodobne, że właśnie wtedy został powiadomiony o rozwoju sytuacji Maciej Borkowic, który przebywał we Wrocławiu. Przy królu zjawiał się już 1 marca 1357 roku, gdy monarcha wydał uroczysty przywilej dla arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, potwierdzający wszystkie dotychczasowe nadania, prawa i wolności⁶⁰. Może właśnie w tym momencie Kazimierz Wielki przebaczył wojewodzie poznańskiemu, tymczasem jednak kazał mu stawić się na Kujawy, gdzie przebywał na początku 1358 roku. Być może tam właśnie zdecydował, aby wojewoda towarzyszył mu w drodze do Sieradza, gdzie miał złożyć przysięgę wierności. Podczas pobytu na Kujawach królowi towarzyszyli także inni panowie wielkopolscy. W Raciążku 18 stycznia 1358 roku w otoczeniu władcy przebywał Przeclaw z Gutłów⁶¹, a dwa dni później w Kruszwicy na dyplomie królewskim wystąpili Paszko z Benic i Przeclaw z Prusinowa⁶². Następnie król udał się Żnina, gdzie w jego otoczeniu znalazł się właśnie Maciej Borkowic, a także Przeclaw z Gutłów i Andrzej – cześnik kaliski⁶³. W drodze do Sieradza orszak królewski zatrzymał się jeszcze w Gnieźnie, gdzie 29 stycznia 1358 roku Kazimierz Wielki sprzedał wójtowi poznańskiemu – Janowi – prawo do bicia monety⁶⁴. Przy monarsze ponownie obecni byli Maciej Borkowic i Przeclaw z Gutłów oraz Mikołaj z Błażejewa i Wierzbięta z Palowic⁶⁵. Do Sieradza władca przybył wraz z wojewodą poznańskim zapewne w połowie lutego, kiedy to ostatni raz Maciej nosi tytuł wojewody⁶⁶, po czym posiadał ten urząd prawdopodobnie Paszko z Benic, aczkolwiek jako palatyn poznański wystąpił dopiero w 1360 roku.

W historiografii polskiej konfederacja Wielkopolan zwykle kojarzona była z walkami, o których nie znajdujemy żadnych wzmianek. Niektórzy historycy chcą udowodnić zbrojne zaburzenia ówczesnych wystąpień i wskazują na oskarżenie wytoczone Sędziwiojowi z Czarnkowa w 1364 roku⁶⁷. Wincenty Słopanowski

⁶⁰ Ibidem, t. 3, nr 1354.

⁶¹ Ibidem, nr 1369.

⁶² Ibidem, nr 1370.

⁶³ Ibidem, nr 1371.

⁶⁴ Ibidem, nr 1373.

⁶⁵ Ibidem, nr 1372.

⁶⁶ Ibidem, nr 1377.

⁶⁷ Ibidem, nr 1510: *quod dominus Senczivogius Nakelsky, cum avunculo suo domino Beniamen omne bonum habuit tractare et ordinare, et in illa amicitia ipsum occisit [sic] tanquam perfidus et infidelis. Secundo ipsum inculpavit: cum Beniamen occisisset, mox intravit castrum Czarnkow, inimicos de terra aligena super terram domini regis deduxit cremando et devastando, tanquam defraudator et malefactor. Tercio ipsum inculpavit: cum Paluky transiverunt super Vedilske, tunc ipsos premonuit et scire permisit; sed tamen triumphum in ipsis obtinuimus gracia ex divina. Quarto: cum de Velene pedes viam fecimus, tunc ipse dominus Senczivog in Thuczna scire dedit et civibus de Stobegneva; eodem tempore occiserunt Niczconem, servitorem domini regis et domini Wirsbenthe capitaneo [sic] Polonie, suo facto et consilio.*

oskarżył bowiem kasztelana nakielskiego o zabójstwo Beniamina, zajęcie grodu w Czarnkowie przy pomocy obcych posiłków, które następnie paliły i łupiły kraj, ostrzeżenie załóg grodowych w Dobiegniewie i Tucznie przed groźącym im niebezpieczeństwem ze strony Pałuków⁶⁸ oraz doradzenie zabójstwa sługi królewskiego i starościńskiego – Niczka. Wzmianki o wojnie na granicy wielkopolsko-brandenburskiej wcale jednak nie muszą dotyczyć konfederacji⁶⁹. Jak słusznie zauważył Pakulski, jest to nieuprawnione twierdzenie⁷⁰. Wiadomo przecież, że w czerwcu 1358 roku kasztelania nakielska została powierzona Jarosławowi Bogorii⁷¹, zatem to wydarzenie mogło się stać *spiritu movente* zaistniałej sytuacji. Żadne wcześniejsze wzmianki źródłowe nie wspominają ani o odebraniu zarządu nad ziemią nakielską Sędziwojowi, ani tym bardziej o odebraniu jego grodu w Czarnkowie. Gdyby rzeczywiście Sędziwój z Czarnkowa był winien oskarżeń Wincentego Słopanowskiego, to jak wytłumaczyć jego obecność przy królu? Maciej Borkowic został skazany na śmierć, formalnie za rozbójnictwo, jaka kara więc winna być adekwatna w stosunku do czynów kasztelana nakielskiego? Wydzielenie z kasztelani nakielskiej osobnej kasztelani kamieńskiej również można łączyć z zarządzeniem Jarosława Bogorii ziemią nakielską. Kazimierz Wielki powierzył ją Wincentemu z Kępy h. Doliwa, którego ród był od początku po stronie Wierzbity z Palowic, co tylko dowodzi próby

⁶⁸ Należy pamiętać, że w 1326 r. papież dziękował właśnie Pałukom i ich przyjaciółom za zwalczanie Ludwika Wittelsbacha na tronie marchijskim. Prawdopodobnie odbywało się to więc za pomocą zbrojnych napadów na tereny Brandenburgii; por. *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabularis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita*, t. 1, wyd. A. Theiner, Roma 1860, s. 228: *qualiter consanguinei et alii nobiles partium predictarum, amici tui contra saevitiam [...] Ludovici [...] se opponunt*; W. Semkowicz, *Ród Pałuków*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1907, Serya 2, t. 24, s. 194; M. Hlebionek, *Kilka uwag*, s. 52.

⁶⁹ Oskarżenie Wincentego Słopanowskiego łączyli z konfederacją m.in. Hlebionek, Czacharowski i Nowak, natomiast Łojko uważał, że jedynie zabójstwo Beniamina nastąpiło w czasie konfederacji Macieja Borkowica, natomiast reszta z nich wydarzyła się po 1358 r., czyli po przysiędze wojewody poznańskiego; por. M. Hlebionek, *Rokowania Polsko-Brandenburskie w I połowie XIV wieku*, [w:] *Książęta, Urzędnicy, Złoczyńcy*, t. 6, *Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 1999, s. 87; A. Czacharowski, *Společne i polityczne síly w walce o nową marchię w latach 1319–1373. Ze szczególnym uwzględnieniem roli możnowładztwa nowomarchijskiego*, Toruń 1968, s. 167–169; T. Nowak, *Michał z Czacza. Przyczynek do dziejów opozycji wielkopolskiej XIV w.*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica”, 1981, z. 2, s. 104–105; J. Łojko, *Konfederacja*, s. 53.

⁷⁰ J. Pakulski, op. cit., s. 141–142.

⁷¹ Z. Kowalska-Urbankowa, *Jarosław ze Skotnik Bogoria arcybiskup gnieźnieński, prawodawca i dyplomata*, „Nasza Przeszłość”, 1985, t. 63, s. 77.

uspokojenia sytuacji na pograniczu polsko-brandenburskim. Dobra Wincen- tego Słopanowskiego mogły równie dobrze ucierpieć z powodu walk Pałuków z sąsiadami zza Odry, a ostrzeżenie Brandenburczyków przez Sędziwoja nie może dziwić, ponieważ panowie brandenburscy byli mu bliżsi niż Pałuce, z powodów związków rodzinnych, które Kazimierz Wielki skwapliwie wszak wykorzystał w 1365 roku podczas hołdu panów von Osten. Nie można zatem ówczesnych stosunków rozpatrywać w kategoriach nowoczesnego nacjonalizmu, ponieważ są to interpretacje anachroniczne. Liczyły się jedynie posiadłości możnych, więzy rodzinne, a także wzmagające się znaczenie powiązań rodowych, których apogeum przypadnie po śmierci Ludwika Wielkiego i za czasów Jagiellonów.

Podsumowując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że nie było jednej przyczyny zawiązania konfederacji Macieja Borkowica. Wcześniejsza historiografia nie poświęciła wiele miejsca tym powodom. Bardziej w kręgu zainteresowań pozostawały kwestie identyfikacyjne osób, które zostały wymienione w akcie. I tak można w niektórych opracowaniach znaleźć informacje dotyczące liczebności osób z danego rodu⁷². Warto porównać te prace, ponieważ każdy z autorów pisze o różnej ilości osób z danego rodu. Przykładowo, Bieniak pisał o 10 Zarembach uczestniczących w konfederacji, natomiast Pakulski o 8 przedstawicielach tego herbu. Semkowicz wyliczył 17 rodów wielkopolskich, Pakulski zaś naliczył 19 rodów. Większą część pracy Łojka o konfederacji zajmują również kwestie identyfikacyjne. Nikt nie podjął się głębszej analizy przyczyn zawiązania konfederacji Macieja Borkowica. Geneza konfederacji, miała wieloaspektowe podłoże polityczno-społeczno-gospodarcze. Grunt pod nią przygotował już Władysław Łokietek skutecznie ograniczając Wielkopolanom udział w elitach władzy. Również przeniesienie królewskich koronacji z Gniezna do Krakowa miało niebagatelne znaczenie dla całej Wielkopolski. Jeszcze przecież mieszkańcy Wielkopolski poproszą Ludwika Węgierskiego chociaż o pojawienie się w stroju koronacyjnym w gnieźnieńskiej katedrze. Problemy te zaczęły się pojawiać krótko po zjednoczeniu państwa polskiego. Wielkopolanie wciąż pamiętali o swoim królu Przemyśle II, dzięki któremu to oni byli na pierwszym planie. Wszystko to się zmieniło w 1314 r., kiedy to Władysław Łokietek połączył Małopolskę i Wielkopolskę. Trudna sytuacja mieszkańców Wielkopolski nie była więc efektem rządów Kazimierza Wielkiego. Kolejne problemy tylko wzmacniały ich frustrację. Jak zostało wspomniane na wstępie, wiadomo, że bunty, rokosze, konfederacje, wojny domowe nie miały jednej przyczyny, bowiem był to splot okoliczności i narastającego niezadowolenia społecznego, które potrzebują krótkiego lontu, aby się zapalić. Takim zapalnikiem była nominacja Wierzbięty

⁷² Por. W. Semkowicz, op. cit., s. 198; J. Bieniak, op. cit., s. 265; J. Pakulski, op. cit., s. 137.

z Palowic, która przelała czarę goryczy. Przebieg konfederacji jest słabo oświetlony w źródłach. Jak już wspomniano, nie wiadomo nic o jakich walkach, a także o jej finale dowiadujemy się dopiero od Jana Długosza. Nie można zatem ze względu na ubóstwo źródeł przywiązywać się do żadnej teorii. Niniejsza propozycja nie jest wiążąca, lecz może być przyczynkiem do dalszej dyskusji.

REGARDING TO GENESIS OF MACIEJ BORKOWIC'S CONFEDERATION

Maciej Borkowic's confederation was signed in 1352 by 84 knights from Greater Poland. It didn't have one or two causes, but it was combination of few economic and politically-social factors, which toward to outbreak. In this paper, I'll try to wonder about all this causes and connected them to raising disappointment of Casmir the Great reign's in the Greater Poland. That dissatisfaction increased law in forced, limitation in trade with Wroclaw, lack of participation in ruling beside Casmir the Great and newly created united Greater Poland's general eldership, which was entrusted to the foreigner from Śląsk – Wierzbęta of Palowice. This last cause was the trigger to outbreak the Confederation, which leader was Maciej Borkowic.

Bibliografia:

Źródła:

- Breslauer Urkundenbuch*, hrsg. G. Korn, Breslau 1870.
Hansisches Urkundenbuch, t. 3, hrsg. K. Höhlbaum, Halle 1882–1886.
Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki Sławnego Królestwa Polskiego, ks. 9, wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, tłum. J. Mrukówna, Warszawa 2009.
Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego, obejmujący bulle papieżów, przywileje królów polskich i książąt mazowieckich, tudzież nadania tak korporacyj jako i osób prywatnych, wyd. J. Lubomirski, Warszawa 1863.
Kodeks Dyplomatyczny Małopolski, t. 3, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1887.
Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski, t. 1–3, 6, wyd. I. Zakrzewski, A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, Poznań 1877–1879, 1982.
Księga bracka i nekrolog Opactwa Panny Marii w Lubiniu, t. 9/2, *Monumenta Poloniae Historica seria nova*, wyd. Z. Perzanowski, Warszawa 1976.
Liber mortuorum monasterii Lubiensis ordinis sancti benedicti, wyd. W. Kętrzyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 5, wyd. A. Bielowski, Lwów 1888.
Spominki gnieźnieńskie, [w:] *Roczniki wielkopolskie*, t. 6, *Monumenta Poloniae Historica seria nova*, wyd. B. Kürbis, Warszawa 1962.
Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabularis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita, t. 1, wyd. A. Theiner, Roma 1860.

Opracowania:

- Bieniak J., *Krąg rodzinny wojewody kaliskiego Beniamina z Kołdrębia*, [w:] *Polskie rycerstwo średniowieczne*, red. J. Bieniak, Kraków 2002.
- Brzeziński W., *Koligacje małżeńskie możnowładztwa wielkopolskiego w drugiej połowie XIV i pierwszej połowie XV wieku*, Wrocław 2012.
- Czacharowski A., *Społeczne i polityczne siły w walce o nową marchię w latach 1319–1373. Ze szczególnym uwzględnieniem roli możnowładztwa nowomarchijskiego*, Toruń 1968.
- Grodecki R., *Konfederacje w Polsce Piastowskiej*, „Sprawozdania i Czynności z Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności”, 1936, R. 41, nr 3.
- Hejnosz W., *Uwagi o konfederacjach w średniowiecznej Polsce*, „Kwartalnik Historyczny”, 1937, R. 51, z. 4.
- Helcel A. Z., *Historyczno-krytyczny wywód tak zwanego wiślickiego prawodawstwa Kazimierza Wielkiego*, [w:] *Starodawne Pomniki Prawa Polskiego*, t. 1, wyd. A. Z. Helcel, Kraków 1856.
- Hlebionek M., *Kilka uwag o rycerstwie pogranicza wielkopolsko-brandenburskiego w XIV w.*, „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne”, 2003, t. 5.
- Hlebionek M., *Rokowania Polsko-Brandenburskie w I połowie XIV wieku*, [w:] *Książęta, Urzędnicy, Złoczyńcy*, t. 6, *Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 1999.
- Hube R., *Ustawodawstwo Kazimierza Wielkiego*, Kraków 1881.
- Jurek T., *Krąg rodzinny starosty wielkopolskiego Wierzbięty (1352–1369), czyli o początkach rodu Niesiobów*, „Genealogia. Studia i Materiały”, 1991, t. 1.
- Jurek T., *Początki Sierakowa*, „Sierakowskie Zeszyty Historyczne”, 2008, z. 1.
- Jurek T., *Znowu o Wierzbięcie z Palowic*, „Genealogia. Studia i Materiały”, 1994, t. 4.
- Kaczmarczyk Z., *Polska Kazimierza Wielkiego*, Kraków 1964.
- Kalfas-Piotrowska S., *Stosunki handlowe śląsko-polskie za Kazimierza Wielkiego*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, 1936, R. 5.
- Kosztowny K., *Buntownicy czy reformatorzy? Z badań nad konfederacją Maćka Borkowica*, [w:] *Varia Mediaevalia*, red. K. Marinow, K. Szadkowski, K. Węgrzyńska (w druku).
- Kowska-Urbankowa Z., *Jarosław ze Skotnik Bogoria arcybiskup gnieźnieński, prawodawca i dyplomata*, „Nasza Przeszłość”, 1985, t. 63.
- Kutrzeba S., *Starostowie, ich początki i rozwój do końca XIV w.*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1903, Serya 2, t. 20.
- Łojko J., *Konfederacja Macieja Borkowica*, „Roczniki Historyczne”, 1977, R. 43.
- Łojko J., *Stronnictwa polityczne w Polsce w drugiej połowie XIV wieku. Z po-*

- granicza historii i historii sztuki*, „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wydział Nauk o Sztuce”, 1987, nr 103.
- Możejko B., *Jeszcze o staroście generalnym Wielkopolski Wierzbicie*, [w:] *Lu-dzie, władza, posiadłość*, t. 1, *Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*, red. J. Powierski, B. Śliwiński, Gdańsk 1994.
- Możejko-Chimiak B., *Uwagi nad genealogią kasztelana bieckiego Pawła Złodzieja z rodu Niesiobów*, [w:] *Władcy, mnisi, rycerze*, t. 3, *Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 1996.
- Nowak B., *Poraici w konfederacji Macieja Borkowica*, [w:] *Krzyżowcy, kronikarze, dyplomaci*, t. 4, *Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 1997.
- Nowak T., *Michał z Czacza. Przyczynek do dziejów opozycji wielkopolskiej XIV w.*, „Acta Universitatis Lodzianae. Folia Historica”, 1981, z. 2.
- Nowak T., *Uwagi w sprawie zabójstwa wojewody kaliskiego Beniamina Zaręby w 1354 r.*, „Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza”, 1984, t. 15, z. 2.
- Nowakowski T., *Statut Wielkopolski Kazimierza Wielkiego. Geneza i autorstwo*, „Prace Komisji Historii Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego. Prace Wydziału Nauk Humanistycznych”, 1985, t. 15.
- Pakulski J., *Natęcze wielkopolscy w średniowieczu. Genealogia, uposażenie i rola polityczna w XII–XIV w.*, Toruń 1982.
- Piekosiński F., *Jeszcze słowo o ustawodawstwie wiślicko-piotrkowskim Króla Kazimierza Wielkiego*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1896, Serya 2, t. 8.
- Piekosiński F., *Uwagi nad ustawodawstwem wiślicko-piotrkowskim Króla Kazimierza Wielkiego*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1892, Serya 2, t. 3.
- Roman S., *Geneza statutów Kazimierza Wielkiego. Studium źródłoznawcze*, Kraków 1961.
- Roman S., *Z badań nad statutem wielkopolskim Kazimierza Wielkiego*, [w:] *Opuscula Casimire Tymieniecki septuagenario dedicata*, red. A. Horst, Poznań 1959.
- Semkowicz W., *Ród Awdańców w wiekach średnich*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, 1920, t. 46.
- Semkowicz W., *Ród Pałuków*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1907, Serya 2, t. 24.
- Szujski J., *Maćko Borkowicz, wojewoda poznański i pierwsza Konfederacja rycerska r. 1352*, [w:] *Opowiadania i roztrząsania historyczne pisane w latach 1875–1880*, red. J. Szujski, Warszawa 1882.

Uruszczak W., *Statuty Kazimierza Wielkiego jako źródło prawa polskiego*, „Studia z dziejów państwa i prawa polskiego”, 1999, t. 3.

Urzędnicy wielkopolscy XII–XV wieku. Spisy, opr. M. Bielińska, A. Gąsiorowski, J. Łojko, t. 1, z. 1, *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1985.

Warschauer A., *Die Städtischen Archive in der Provinz Posen*, Lipsk 1901.

Weymann S., *Cła i drogi handlowe w Polsce piastowskiej*, Poznań 1938.

Wyrozumski J., *Kazimierz Wielki*, Wrocław 1982.